

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-4-80-117>

УДК 808.5(075.8)

Горохова Т.О.

Київський університет імені Бориса Грінченка

ОПТИМІЗАЦІЯ МЕТОДІВ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРОМОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Анотація. На основі аналізу праць науковців, синтезу навчально-методичних ідей, узагальнення власного педагогічного досвіду обґрунтовано оптимальні методи формування української культуромовної особистості майбутніх учителів в умовах дистанційного навчання. Визначено поняття, особливості й переваги дистанційного навчання. На основі власного педагогічного досвіду окреслено особливості та засоби дистанційної реалізації пояснювально-ілюстративного, дослідницького, частково пошукового методів, методу вправ, комунікативно-діяльнісного методу та інших. Окремо акцентовано на освітньому потенціалі методу проєктів, що сприяє формуванню культуромовної особистості студента, допомагає йому навчатися, спілкуватися в інтернетівській мережі, набувати здатності до вдосконалення мовленнєвих навичок, незважаючи на відстань між учасниками освітнього процесу.

Ключові слова: культуромовна особистість майбутнього вчителя, дистанційне навчання, методи дистанційного навчання, інформаційно-комунікаційні технології.

Horokhova Tetiana

Borys Grinchenko Kyiv University

OPTIMIZATION OF METHODS FOR FORMING UKRAINIAN CULTURAL LINGUISTIC PERSONALITY OF FUTURE TEACHERS IN DISTANCE LEARNING

Summary. On the basis of the scientific works analysis, the synthesis of educational and methodological ideas, the generalization of our own pedagogical experience, the optimal methods of forming the cultural linguistic personality of future teachers in the conditions of distance learning are substantiated. The concept, features and advantages of distance learning are defined. On the basis of our own pedagogical experience the features and means of distance realization explanatory-illustrative, research, partially search methods, method of exercises, communicative-activity method and others are outlined. The educational potential of the project method, which helps to develop a student's cultural linguistic personality, helps to study, communicate on the Internet, acquire the ability to improve speech skills, despite the distance between the participants in the educational process, is emphasized. It is proved that the use of interactive methods in the distance learning of future language teachers makes it possible to form the cultural linguistic personality, increase students' motivation for language education. It is established that the resources of the Center of Ukrainian Language Culture in Boris Grinchenko Kyiv University have significant educational potential for the forming of the cultural linguistic personality of students-philologists, as an important modern tool for maintaining new distance learning languages, that contain accessible electronic resources useful for language teachers' professional education, and have a positive impact on the students' educational activities. Generalized, that the implementation of outlined methods, adapted to the conditions of distance learning, develops critical thinking skills, communication in virtual space, emotional intelligence, ability to process, structure significant flows of information of the Ukrainian-speaking direction. The prospects of research of the problem of optimization of methods of forming of cultural linguistic personality of future teachers in the conditions of distance learning are determined.

Keywords: future language teacher's cultural linguistic personality, distance learning, distance learning methods, information and communication technologies.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток інформаційного суспільства, нові виклики й вимоги до організації людської діяльності, модернізація системи освіти зацікавлюють увагу на незаперечній ролі мовної особистості вчителя у вирішенні складних, динамічних і постійно мінливих ситуацій освітнього процесу. В умовах електронної епохи та широкого поширення дистанційного навчання до професійної компетентності фахівців освітньої галузі висуваються нові вимоги: володіння методикою навчання предмета на основі широкого спектра інформаційно-комунікаційних технологій; створення предметного курсу; розроблення дидактичного контенту з урахуванням електронних засобів навчання нового покоління [3]. Тому актуальним є пошук і вивчення педагогічно значущих методично доцільних шляхів удосконалення навчально-методичного й інформаційно-освітнього забезпечення для формування мовної особистості майбутніх фахівців освітньої галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз наукової та науково-методичної літератури свідчить про значну увагу до впровадження інноваційних технологій в освітній процес закладів вищої освіти. Науково-педагогічні засади дистанційного навчання висвітлені в працях таких науковців, як В. Кухаренко, О. Кузьміна, В. Олійник, В. Рибалко, Н. Сиротенко, П. Стефаненко, А. Хуторський та інших. Аспектам формування культуромовної особистості в лінгвістиці, психолінгвістиці та лінгводидактиці приділяли увагу О. Біляев, А. Богуш, М. Вашуленко, О. Горошкіна, І. Зимня, О. Караман, С. Караман, О. Леонт'єв, Л. Мацько, Г. Онкович, Л. Паламар, М. Пентиліок, О. Семенов та інші. Окремі аспекти мовної освіти на засадах електронної лінгводидактики представлено в працях В. Бадер, Л. Златів, К. Климкової, Т. Путій, О. Семенов, Н. Сороко, Л. Струганець та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У наукових та науково-

методичних працях питання функціонування системи дистанційної освіти висвітлені багатоглядко, проте лінгводидактичні аспекти реалізації окремих методів в умовах дистанційного навчання, зокрема у процесі формування культуромовної особистості майбутніх фахівців, висвітлені недостатньо.

Мета статті – висвітлити оптимальні методи формування культуромовної особистості майбутніх фахівців освітньої галузі в умовах дистанційного навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз праць Л. Мацько, С. Карамана, М. Пентиліук, О. Семенов та інших дослідників свідчить про складність і багатоаспектність поняття «культуромовна особистість учителя». Розглядаючи різні грані цього поняття, науковці сходяться на думці, що культуромовна особистість учителя-філолога виявляється не тільки в знанні української мови, а й в здатності творчо самовиражатися рідною мовою, пропагувати її, захищати і розвивати, тобто ставитися до неї свідомо, з почуттям відповідальності за її долю. До змісту культуромовної особистості важливо включити і такі компоненти, як ціннісний, світоглядний (систему цінностей або життєвих смислів), культурологічний (рівень засвоєння культури), особистісний (індивідуальний) [5].

Поняття «дистанційне навчання» у науковій літературі визначено як індивідуалізований процес передавання і засвоєння знань, умінь та навичок, який відбувається в умовах опосередкованого спілкування викладачів зі студентами шляхом використання телекомунікаційного зв'язку та методології самостійної роботи студентів зі структурованим навчальним матеріалом, що представлений в електронному вигляді [2].

Відмінність дистанційного навчання від традиційного зрозуміла, якщо розглянути їх з погляду форм взаємодії викладача і студента. В основу традиційної моделі навчання покладено читання лекцій, проведення семінарських, лабораторних та різних ігрових видів занять, організація самостійної роботи студентів тощо. Натомість дистанційне навчання орієнтоване на впровадження в навчальний процес принципово відмінних моделей навчання, що передбачають проведення конференцій, проектної роботи, тренінги та інші види діяльності з комп'ютерними та нетрадиційними технологіями [1].

З-поміж переваг дистанційного навчання дослідники виокремлюють:

1. Актуальність, що передбачає використання найсучасніших засобів для здобуття інформації, ІКТ та можливостей Інтернету.
2. Порівняно більші обсяги інформації, яку можна отримати в умовах дистанційного навчання у стислі терміни.
3. Зручність, за якої кожен студент має змогу обрати власний темп та режим навчання у комфортних для нього умовах.
4. Індивідуалізація, що дає змогу кожному студенту узгодити навчання зі своїми потребами.
5. Гнучкість, яка дає змогу викладати матеріал відповідно до рівня підготовки та базових знань студентів, створюючи додаткові сайти з необхідною інформацією та сайти, на яких студенти можуть взаємодіяти між собою.

6. Відсутність географічних бар'єрів, можливість спілкування з викладачами та студентами в усьому світі без обмежень.

Безумовно, дистанційне навчання має і свої недоліки, але їх подолання стає можливим завдяки систематичному практичному застосуванню цієї форми не лише як допоміжної, а як повноцінної форми здобуття освітнього рівня.

Одним із найефективніших, на нашу думку, способів організації дистанційного навчання є робота з цілісним електронним навчальним комплексом (ЕНК) дисципліни, як-от в системі електронного навчання (на базі платформи Moodle) Київського університету імені Бориса Грінченка (<https://elearning.kubg.edu.ua>). Розроблені викладачами й сертифіковані ЕНК містять усі завдання для практичної та самостійної роботи, теоретичні матеріали, зокрема мультимедійні, аудіо, відеоматеріали, електронні навчальні посібники, методичні рекомендації та зразки виконання завдань, навчальні та контрольні тести тощо. Організація роботи на платформі дає змогу системно та цілісно вивчати навчальний курс та полегшує організацію взаємодії між викладачем та студентами завдяки легкому обміну аудіо- та відеофайлами; встановленню обмеження часу на виконання завдань; оперативній організації навчального обговорення завдань; зручній автоматичній системі оцінювання виконаних студентом завдань; можливості індивідуальної комунікації між викладачем та студентом; контролю активності студентів, часу їх навчальної діяльності в мережі; структурованості курсу, поділу на тематичні блоки тощо.

Потенціал платформи дистанційного навчання дає змогу визначити нові компетенції та функції викладача в освітньому процесі – він стає тьютором, фасилітатором, оскільки взаємодіє зі студентами в мережі, організовує їхній робочий онлайн-простір, використовуючи інфраструктуру платформи, розробляє навчальний матеріал, визначає цілі та створює зміст курсу, надає методичні рекомендації щодо роботи з інформацією в мережі тощо.

Зауважимо, що для оптимізації, інтенсифікації та урізноманітнення освітнього процесу варто звертатися до різних електронних ресурсів, пропонуючи студентам варіанти завдань для опрацювання, відтворення, репрезентування навчального матеріалу та вироблення мовленнєвих навичок. Розглянемо окремі методи формування комунікативної компетентності майбутніх учителів в умовах дистанційного навчання та основні електронні ресурси для їх реалізації.

Важливе місце у процесі дистанційного навчання посідають інтерактивні методи, які передбачають взаємодію учасників освітнього процесу. Технологія, що дає змогу повною мірою відтворити умови колаборативної форми організації навчання, зокрема лекцій, семінарських, практичних, лабораторних занять, – це вебінар (відеосемінар, відеоконференція). При цьому учасники вебінару можуть фізично знаходитися в різних місцях, а їх взаємодія забезпечується завдяки активному застосуванню засобів аудіо- та відеообміну даними і спільної роботи з різноманітними об'єктами [6]. Взаємодію у форматі вебінарів (відеоконференцій) можна організувати

з використання різних програм, зокрема Zoom, Cisco Webexs, Skype Meet Now, Google Hangouts Meet тощо, де учасники освітнього процесу можуть вільно спілкуватися й обмінюватися думками в режимі реального часу.

Варто зауважити, що реалізація традиційних методів навчання під час аудиторної лекції та у процесі проведення відеоконференції відрізняється у зв'язку з такими чинниками: залежність аудіо та відеосигналу від технічного обладнання учасників; відсутність рефлексії у разі, якщо учасник не має відеозображення, або через технічні труднощі; складність організації взаємодії в парах або мікрогрупах; швидка втомлюваність учасників від тривалого перебування перед екраном тощо. Тому вважаємо, що реалізація пояснювально-ілюстративного методу (виклад та пояснення теоретичного матеріалу) буде доцільною в окремій електронній або відеолекції, яку студенти зможуть переглянути в зручний для них час, доповнити свої знання, використавши рекомендовану навчальну літературу, та сформувати своє бачення окресленого питання. А на онлайн-заняттях варто звертати більшу увагу на **метод бесіди (евристичної, аналітико-синтетичної, підготовчої), спостереження над мовою, проблемні методи** навчання, які передбачають використання проблемних ситуацій, завдань і запитань, спрямованих на розвиток пізнавальної активності студентів під час оволодіння культурою мовлення, а також **комунікативно-діяльнісні методи навчання** (створення комунікативної ситуації, лінгвістичні ігри, презентація проєкту тощо).

Окрему увагу варто звернути на онлайн-тренувальні **вправи**, як, наприклад, на ресурсі Learningapps (<https://learningapps.org>). Цей ресурс дає змогу викладачеві створювати інтерактивні завдання для перевірки отриманих знань з культури мовлення та відпрацювання навичок реалізації мовних норм. Зокрема, тут представлені форми для створення різних вправ на класифікацію, об'єднання в пари, тести у форматі вікторини, складання слів із літер, додавання слів до тексту, кросворди, лінгвістичні пазли, ігри. Такі завдання допомагають студентам узагальнювати набуті знання з культури усного і писемного мовлення, відпрацьовувати навички правильного і доцільного вживання мовних одиниць, а також мотивують та урізноманітнюють їхню освітню діяльність.

Також ресурс Learningapps може стати платформою для реалізації **дослідницького методу** навчання у форматі онлайн-квестів (вебквестів), які не потребують перебування учасників в одному місці в один час. Квест в онлайн-форматі передбачає дистанційну взаємодію учасників команди для розв'язання інтерактивних творчих завдань, виявлення креативності у відтворенні комунікативних ситуацій, а також взаємодію в реальному часі з викладачем. У процесі проходження квестів студенти опановують навчальний матеріал, розвивають критичне мислення, набувають навичок аналізу, синтезу й оцінювання інформації, вчать працювати командою та вдосконалюють свої комунікативні навички.

У процесі формування культури писемного мовлення важливе місце відводимо онлайн-

новим дискусіям, як, наприклад, організовані в блозі Центру культури української мови (<http://centrkum.blogspot.com>) творчі інтерактиви «Улюблене українське слово», «Улюблене українське прислів'я», онлайн-дискусії «Мовний пуризм чи мовний плюралізм», «Важлива думка втрачає цінність тоді, коли вона погано висловлена» та інші, до яких долучаються студенти різних курсів та спеціальностей Київського університету імені Бориса Грінченка, а також усі охочі. У такому форматі студенти мають змогу комунікувати в освітньому процесі не лише зі своїми одногрупниками та викладачем, а й зі студентами інших груп, вчитися аргументувати й висловлювати свою думку на прямих із дотриманням мовленнєвого етикету, точності, доречності, логічності, правильності, виразності висловлення, виявляючи багатство мовлення тощо. Варто зауважити, що блог може бути і платформою для презентації проєктів, творчих робіт та інших результатів освітньої діяльності, де усі охочі можуть проглянути і прокоментувати їх, що мотивує студентів до якісного виконання завдань і посилює відповідальність за мовленнєвий вчинок. Реалізація **методу проєктів** у формуванні культуромовної особистості майбутніх фахівців освітньої галузі передбачена в процесі вивчення дисциплін мовознавчого циклу. Зокрема, студентам запропоновано долучитися до низки проєктів в межах діяльності Центру культури української мови: «Норми сучасної української літературної мови в інфографіці» (створення інфографіки щодо доречного вживання мовних одиниць різних рівнів), відеопроєкт «Норми фахового мовлення», «Мовне обличчя одного групування», «Мовний образ міста», «Вдосконалюємо мовлення» (серія теле- та радіопередач), «Норми сучасної української літературної мови в рекламі та оголошеннях» та інших. Такі проєкти передбачають творчий підхід до розв'язання поставлених завдань, стимулюють пошукову й дослідницьку діяльність студентів, сприяють інтенсифікації та індивідуалізації процесу навчання української мови. Практика засвідчує ефективність проєктної діяльності у формуванні культуромовної особистості студентів, а також умінь і навичок самостійно планувати власну навчальну діяльність, взаємодіяти з іншими студентами, працювати з інформаційними джерелами, аналізувати й узагальнювати отриману інформацію, на її основі генерувати ідеї та втілювати їх.

Висновки і перспективи. Отже, в умовах дистанційного навчання оптимальними методами формування культуромовної особистості майбутніх фахівців освітньої галузі вважаємо пояснювально-ілюстративний, дослідницький, частково пошуковий, метод проєктів, метод вправ, комунікативно-діяльнісний метод, що дають змогу студенту ефективно навчатися, спілкуватися в інтернетівській мережі, набувати здатності до вдосконалення мовленнєвих навичок, незважаючи на відстань між учасниками освітнього процесу. Підсумовуючи, доцільно зазначити, що перспективу мають дослідження питань оптимізації методів формування професійних компетентностей майбутніх фахівців освітньої галузі в умовах дистанційного навчання.

Список літератури:

1. Даценко Г.В., Сузанська З.В. Дистанційне навчання як засіб стимулювання самоосвіти. *Дистанційне навчання як сучасна освітня технологія*: матеріали міжвузівського вебінару (м. Вінниця, 31 березня 2017 р.) / відп. ред. Л.Б. Ліщинська. Вінниця : ВТЕІ КНТЕУ, 2017. С. 19.
2. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні (затверджено Постановою МОН України В.Г. Кременем 20 грудня 2000 р.). URL: <http://uiite.kpi.ua/2019/06/03/1598/> (дата звернення: 28.04.2020).
3. Кучерук О.А., Караман С.О., Караман О.В., Віннікова Н.М. Використання ІКТ для формування фахових компетентностей у майбутніх учителів української мови і літератури. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2019. Т. 71. № 3. С. 196–214. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2019_71_3_16 (дата звернення: 18.04.2020).
4. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 4 лют. 1998 р. № 74/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1998. № 27-28. Ст. 181.
5. Семенов О.М. Українська культуромовна особистість учителя (шляхи її формування в системі професійної підготовки) : Монографія / За ред. Л.І. Мацько. Київ, 2007. 303 с.
6. Царенко В.О. Вебінар як технологія навчального співробітництва учнів і вчителів середніх шкіл. *Інформаційні технології в освіті*. № 1. 2012. URL: http://www.ite.kspu.edu/en/webfm_send/208 (дата звернення: 20.04.2020).

References:

1. Datsenko, H., & Suzanska, Z. (2017). Dystantsiine navchannia yak zasib stymuliuvannia samoosvity [Distance learning as a tool to promote self-education]. *Dystantsiine navchannia yak suchasna osvithna tekhnologiya: materialy mizhvuzivskogo vebinaru* (Ukraine, Vinnytsia, March 31, 2017) (eds. Lishchynska L.). Vinnytsia.
2. Kontsepsiia rozvytku dystantsiinoi osvity v Ukraini (December 20, 2000 p.). Available at: <http://uiite.kpi.ua/2019/06/03/1598/> (accessed: 28 April 2020).
3. Kucheruk, O., Karaman, S., Karaman, O., & Vinnikova, N. (2019). Vykorystannia IKT dlia formuvannia fakhovykh kompetentnostei u maibutnikh uchyteliv ukrainskoi movy i literatury [Using ict tools for forming professional competences of future teachers of the ukrainian language and literature]. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia*, vol. 71. № 3, p. 196–214. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2019_71_3_16 (accessed: 18.04.2020).
4. Pro Natsionalnu prohramu informatyzatsii: Zakon Ukrainy [About the National Program of Informatization: Law of Ukraine] (February 4 1998 № 74/98-BP // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1998. № 27-28. St. 181.
5. Semenov, O. (2007). Ukrainska kulturomovna osobystist uchytelia (shliakhy yii formuvannia v systemi profesiinoi pidhotovky) [Ukrainian cultural-linguistic personality of the teacher (ways of its formation in the system of vocational training)]. Kyiv.
6. Tsarenko, V. (2012). Vebinar yak tekhnolohiia navchalnoho spivrobitnytstva uchniv i vchyteliv serednikh shkil [Webinar as a technology of educational cooperation of secondary school students and teachers]. *Informatsiini tekhnolohii v osviti*, № 1. Available at: http://www.ite.kspu.edu/en/webfm_send/208 (accessed: 20.04.2020).